

WONDERVOGELS

JANTIEN DE BOER

WONDER VOGELS

Wat vogels ons vertellen

NOORDBOEK

Deze uitgave kwam mede tot stand met steun van:

Het Wereld Natuur Fonds

Vogelbescherming Nederland

© 2025 Jantien de Boer | uitgeverij Noordboek

Omslagontwerp: Barbara Jonkers

Boekverzorging: Elgraphic

Omslagbeeld: Marc Guyt | AGAMI

ISBN 978 94 6471 313 8

NUR 410 | 435

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, Hellingbaas 1, 8401 JH Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

De uitgeverij stelt alles in het werk om op milieuvriendelijke en duurzame wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (fsc) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

Inhoudsopgave

Proloog 7

1. Er is iets gaande 15
2. Krum is weg 22
3. Een kletsend weiland 25
4. Op het nest 30
5. Rennen, jongens 33
6. Een wonder van een grutto 38
7. Heeft jouw werk eigenlijk zin? 42
8. Een keiharde lente 46
9. Adrenaline tussen de kuikens 50
10. 'Rot op' 53
11. Expert in gruttopeep 58
12. Het begin, het einde en alles ertussenin 61
13. Lege nesten 64
14. Spanningen in het veld 69
15. Een arsenaal aan vallen 73
16. Vergiftigde springstaarten 77
17. 'Doctor Pesticide' 81
18. Het grutto-openluchtmuseum 87
19. Een grote grijze keuvelende golf 90

20. Een ecologische val 94
21. De arrogante diersoort mens 99
22. Het gevecht van zijn leven 103
23. Vogeldiplomatatie in China 108
24. Bergvogels 113
25. Je kunt het grutto, je kunt het 118
26. De verloren wereld 122
27. Ware rijkdom 127
28. Twee lepelaars, twee persoonlijkheden 132
29. Charles Foster 139
30. Kwetsbaar 144
31. We weten bar weinig 150
32. Een les in nederigheid 157

Epiloog 163

Proloog

Soms vang je een glimp op van een ontroerende, rijke, nabije wereld, waarin je bijna niet durft te geloven omdat je niet voor sentimenteel versleten wilt worden. Een wereld waarin vogels met elkaar praten over de beste voedselplekken en de gunstigste trekroutes. Een wereld ook waarin vogelouders op het nest al converseren met hun nog ongebooren kuikens in het ei. Zou het?

Jaren geleden luisterde ik naar Frieda van der Veer uit Marsum die vertelde over de dieren die ze voor de Noord-Nederlandse wildopvang oplapte. Ze begon haar opvangcarrière ooit met een kauwtje dat haar dochter uit een schoorsteen redde, en hield daaraan een zwak voor vogels uit de kraaienfamilie over.

‘Op een dag heeft een groep kauwen hier zelf een zieke vogel gebracht,’ zei de vogelredster uit Marsum, die in 2024 overleed. Bij het zien van mijn ongelovige blik: ‘Zonder tussenkomst van mensen, ja. Ik was bij de bakker in het dorp en hoorde het hele zootje roepen dat ik moest komen.’

De troep vloog voor haar uit naar huis en ja hoor, in de tuin zat een ziek exemplaar. ‘Gewoon niet goed. Honger en dorst. Dus die is naar de vogelopvang in Ureterp gegaan, weer opgeknapt en losgelaten.’

Raar verhaal? Frieda vond van niet. Natuurlijk hebben dieren taal en emoties, wist ze. ‘Die ervaar je.’ Ze herinnerde zich een vrouwelijke zwaan die diep verdrietig binnenkwam. Haar partner was bij een verkeersongeluk omgekomen. ‘Die zwaan gaf het op, ging in een hoekje zitten en spuugde al het eten dat ik haar gaf weer uit. Die rouwde zich dood.’

Dat vogels emoties kennen, leek me best aannemelijk, en Frieda was bepaald geen zweverige persoonlijkheid, maar klopt haar verhaal over de kauwen?

Kunnen kauwtjes werkelijk met elkaar praten, over een zieke soortgenoot die misschien wel een vriend is? Stippelden ze met z’n allen een strategie uit? Spraken ze af om hulp te vragen aan Frieda, die bij de bakker op haar beurt stond te wachten? Leverden ze de patiënt werkelijk bewust af in haar tuin? Zeiden ze dat hij of zij daar moest blijven zitten? Dat ze hulp zouden fixsen? Dat ze Frieda zouden zoeken? Is zo’n beredeneerde opeenvolging van handelingen door vogels mogelijk?

The New York Times interviewde in 2017 emeritus hoogleraar Con Slobodchikoff die aan de Universiteit van Noord-Arizona dertig jaar lang onderzoek deed naar prairiehonden. De kop van het verhaal was: ‘Kunnen prairiehonden praten?’

Slobodchikoff weet zeker van wel. Hij ontdekte dat de dieren woorden hebben voor de maat, vorm, kleur en snelheid van indringers en leerde bovendien dat ze nieuwe ervaringen in spreektaal kunnen vangen.

Een rijzig mens in een groen shirt dat hun territorium betreedt, noemen ze anders dan een kleine *Homo sapiens* in een rode trui. En toen Slobodchikoff een proefpersoon met een geweer het terrein in liet gaan, riepen de prairiehonden een super-intens waarschuwingswoord.

De journalist van *The New York Times* noemde de bevindingen 'gedurfd'. Wetenschappers twifelen nog altijd aan de linguïstische intelligentie van mensapen en dan zou een knaagdiertje van 30 tot 40 centimeter lang, met een brein zo groot als een druif, wél over een gecompliceerde eigen spreektaal beschikken?

Veel taalexperpts denken nog steeds dat alleen mensen een rijke taalvaardigheid hebben. Ze koppelen taal aan besef en zelfbewustzijn, eigenschappen die voorbehouden zouden zijn aan ons.

Maar prairiehonden laten volgens Slobodchikoff zien dat de zwaarbewaakte grens tussen mens en dier een bedenksel is. Overall op aarde worden talen gesproken waarvan we amper nog een idee hebben, zegt hij, maar tot nog toe waren we te arrogant om het bestaan ervan zelfs maar te vermoeden.

Wij zijn immers de rentmeesters, de hoeders van Moeder Natuur. Wij hebben de gave om over de wereld en alles wat erin leeft te beschikken. Als je morrelt aan de taalgrens tussen mens en dier, morrel je aan de menselijke superioriteit.

Ik dacht aan al het tsjirpen, piepen, krijsen, brullen, knorren, loeien, sissen en grommen op onze planeet en aan de zachte geheimzinnige geluidjes die grutto's op hun nest maken. De werkelijke betekenis ervan kennen we nog niet en ondertussen worden wij op onze beurt iedere dag nauwgezet bestudeerd door de wezens die wij als inferieur beschouwen.

Als ik mijn kippen een paar jaar geleden 's ochtends losliet, de eitjes raapte, ze in het voorbijgaan even neerlegde en ze vervolgens vergat, bleek de oogst een paar uur later steevast verdwenen.

Weken later pas zag ik, terwijl de toom knipperend tegen de ochtendzon het trappetje afdaalde, een donkere schaduw in de zwarte elzen. Iemand hield me nauwlettend in de gaten en toen hij merkte dat ik terugkeek, ging hij er als de wiedeerga vandoor.

Ik legde een ei op de tuintafel, pakte mijn verrekijker en ging meters verderop in de tuin zitten. Pas na lang wachten kwam de kraai terug. Hij zat krassend in de boom, pikte zenuwachtig in wat elzenproppen, en liet zich na enig aarzelen bijna als een aap langs de takjes naar beneden glijden.

Een paar meter boven de grond bracht hij de situatie in kaart. Hij inspecteerde de boel van links, van rechts, van voren en van achteren, streek neer op het hek, hipte naar het ei, nam het bijna teder in zijn snavel en vloog er majesteitelijk mee weg.

Sindsdien hebben we in het voorjaar een relatie. Als mijn nieuwe vriend in het broedseizoen te lang op zijn ontbijt moet wachten, hoor ik hem klagen. Je zou kunnen zeggen dat we nader tot elkaar zijn gekomen, maar hij blijft schuw. Zwarte kraaien worden het hele jaar door bejaagd en de vogels die de meeste risico's nemen, zijn de klos. 'Eigenlijk,' zei gruttoer Murk Nijdam tegen me, 'zorgt de mensheid er op die manier voor dat de kraaienpopulatie steeds slimmer wordt, 'want we schieten de domsten'.

De kraai in mijn tuin is inderdaad goed bij de pinken. Ik durf te zeggen dat hij min of meer met me communiceert, maar dat hoeft nog niet te betekenen dat hij een taal spreekt. Toch?

Aan de overkant van de Atlantische Oceaan probeert Con Slobodchikoff twijfelaars zoals ik te overtuigen. Hij vindt het laf als we niet durven onderkennen dat ook niet-menselijke dieren een taal spreken. Als we ons achter de term 'communicatie' blijven verschuilen, stelt hij, houden we de kloof tussen mensen en dieren in stand.

Overal ter wereld, in iedere boekwinkel of bibliotheek, kun je moeiteloos boeken vinden waarin beschreven staat dat al-

leen mensen talen spreken, zegt hij. Maar door die vooringegenomenheid missen we signalen, en cultiveren we een gigantische blinde vlek.

Ik denk weer aan Frieda, die het onzinnig vond dat ik verbaasd was over haar ervaring met de zieke kauw in haar tuin. Natuurlijk hebben vogels taal, zei ze. Natuurlijk wisten ze dat zij vogels oplapte, de eerstehulpkooien stonden immers niet alleen in haar bijkeuken maar ook in haar tuin. Welzeker riepen ze welbewust haar hulp in.

De Britse antropoloog en bioloog Jane Goodall bewerkstelligde al veel eerder dat we meer en meer aandacht krijgen voor gevoelens, emoties en bewustzijn bij chimpansees en andere dieren. Primatoloog Frans de Waal deed hetzelfde. En nu kijken we niet meer alleen naar mensapen, maar ook naar wezens met kleinere hersenen zoals octopussen en krabben en de wondervogels uit onze nabije omgeving, die dingen doen die we nog maar kort geleden voor onmogelijk hielden.

Dit boek is een ontdekkingsreis; een ketting van verhalen over hartstocht, verbinding, verdriet, wanhoop en verwondering. Het gaat niet alleen over wondervogels, maar minstens evenveel over onszelf. Want wat betekent het voor onze soort als wij mensen straks misschien beter leren luisteren naar gepiep, gekwetter, gekwaak en geknor?

Vanavond zat ik nog even buiten. In het weiland verderop hoorde ik ganzen kletsen. In de sloot hield een eend haar

halfwas jongen bij elkaar. Alles begint met kijken, luisteren, vragen stellen, verbazing en ontzag. Alleen dan ontdekken we een ontroerende, rijke, nabije, levende aarde en wordt alles wat we dachten te weten misschien wel op zijn kop gezet.

Treuzel niet langer, zou Frieda zeggen. Treed binnen in de wereld van de wondervogels die ook de onze is.

Hoofdstuk 1

Er is iets gaande

Ach die Verlichting toch. Weg met de zeventiende-eeuwse filosoof René Descartes, die door veel wetenschappers nog steeds wordt geëerd. ‘Wat een drama.’

Theunis Piersma zit in zijn werkkamer, thuis in Gaast. De wanden zijn bedekt met boeken, foto’s en schilderijen van vogels. Op het bureau van de hoogleraar trekvogel-ecologie staat een laptop, omzoomd door uitgeprinte wetenschappelijke artikelen en in de tuin woont een leger lawaaierige huis-mussen.

Ze ruziën, kwetteren en eten van een uitbundig vogelzaadbanket dat ze iedere dag voorgeschoteld krijgen. ‘Als je je voor de wereld van die mussen openstelt,’ zei Theunis al in 2019 tegen Fokke Obbema van de *Volkskrant*. ‘Pfoeëëeh, dan is het super-overweldigend.’ Maar de wetenschap zucht nog steeds onder de knoet van René Descartes, moppert hij, waardoor we verblind zijn geraakt.

In 2022 richtte Theunis BirdEyes op, een onderzoeksinstituut in Leeuwarden, verbonden aan de Rijksuniversiteit